Nr 899

av herr Börjesson i Falköping m. fl.
om straffrättsligt ansvar för underlåtenhet att bistå annan i nödsituation.

Enligt en urgammal svensk rättspraxis är det en självklar moralisk plikt att efter förmåga bistå sina medmänniskor i nöd.

Någon häremot svarande generell juridisk plikt föreligger ej i svensk rätt. För att en sådan skyldighet – att bistå annan i nödsituation – skall anses föreligga, krävs sålunda att man kan påvisa en särskild rättsplikt att vara verksam för att avvärja hotande skada. Sådan rättsplikt stadgas exempelvis för den som upptäcker eller får vetskap om brand eller brandfara, för fartygsbefälhavare gentemot den som är i sjönöd och för vägtrafikant, som haft del i uppkomsten av trafikolycka.

Utöver sådana direkta specialstadganden i lagen möter man i den juridiska doktrinen (t. ex. Agge och Karlgren) vissa typfall, som också godtagits i praxis, där underlåtenhet att ingripa anses i princip grunda straffrättsligt eller skadeståndsrättsligt ansvar. Sålunda torde en person, som framkallat en för annan farlig situation, i regel vara skyldig att söka undanröja faran. En plikt att bistå eller skydda annan anses också kunna inträda, om en avtalsliknande situation föreligger eller kan konstrueras. Det kan dock knappast vara möjligt att på dylika grunder utan klart stöd av lag i en nödsituation ålägga den, som ej har någon del i händelsen, att lämna sitt bistånd.

Här föreligger alltså en bristande överensstämmelse mellan den allmänna rättsuppfattningen och lagens bestämmelser mellan moralisk och juridisk plikt för den enskilde. Rättsligt ansvar kan t. ex. icke – hur moraliskt förkastligt handlingssättet än må vara – utkrävas av den som underlåter att rädda annan från att drunkna, även om det kunnat ske utan fara eller uppoffring för honom själv eller för den som vägrar att ställa sin bil till förfogande för transport av livsfarligt skadad. Inte heller kan rättsligt ansvar utkrävas av den som varit vittne till att barn eller åldring överfallits och misshandlats, oaktat att vederbörande vittne utan fara för liv och säkerhet kunnat avvärja misshandeln. Inte ens i det fall att någon vägrar att i nödsituation ställa sin telefon till förfogande för tillkallande av polis eller läkare har straffansvar kunnat utdömas av den vägrande.

Under förarbetena till den nya brottsbalken övervägde straffrättskom-

mittén att i viss överensstämmelse med dansk, finsk och norsk lagstiftning intaga en allmän bestämmelse om straff för underlåtenhet att bistå den som befinner sig i fara. Kommittén avstod dock från att införa en sådan dylik allmän bestämmelse. Vederbörande departementschef intog sedermera samma ståndpunkt som kommittén, och riksdagen hade inget att erinra i detta avseende vid antagandet av den nya brottsbalken.

Dock torde inte minst med hänsynstagande till det allmänna rättsmedvetandet framstå som otillfredsställande att i vår lagstiftning inte anges skyldighet för medborgare att bistå annan i nödsituation och därmed uppnå överensstämmelse mellan moralisk och juridisk rätt.

Det torde dock framhållas att i utländsk strafflagstiftning är allmänna bestämmelser om straff för den som underlåter att bistå annan vid livsfara m. m. icke ovanliga. Sålunda stadgar den norska strafflagen, 378 §, straff för den »som undlater, uaktet det var han muligt uten saerlig fare eller opofrelse for ham selv eller andre, etter evne å hjelpe den, der er i øyensynlig og overhengende livsfare». I den danska strafflagen föreskrives i 185 och 253 §§ en liknande plikt, när det gäller att avvärja katastroftillbud som medför fara för människoliv; dessutom stadgas i 142 § en plikt att på anmodan av därtill behörig myndighet lämna bistånd i vissa hithörande fall. Ytterligare må nämnas finska strafflagen, 44 kap. 2 §, och tyska strafflagen, 330 c §.

De invändningar som kan göras gällande mot en lagstiftning om straffbestämmelser på detta område är främst grundade på uppfattningen om svårigheten att utforma bestämmelser av denna art liksom med hänsyn till bevissvårigheten vid tillämpningen. Dessa synpunkter är av den art att det inte bör hindra en lagstiftning på hithörande område. När det dessutom har visat sig att det i utländsk strafflagstiftning förekommer allmänna bestämmelser om straff för den som underlåter att bistå annan vid livsfara m. m., bör enligt vår mening också dylik straffbestämmelse vara inskriven i svensk strafflagstiftning.

Frågan om att i brottsbalken intaga en allmän bestämmelse om skyldighet att bistå annan i nödsituation har varit föremål för riksdagens övervägande. Sålunda hade 1963 och 1971 års riksdagar att taga ställning till liknande motionsförslag. Vid motionsbehandlingen 1963 ansåg första lagutskottet, som hyste förståelse för den humanitära inställning som ligger till grund för motionen, att frågan om generell sanktionering av den moraliskt sett självklara plikten att söka avvärja olyckor eller begränsa verkningarna därav måste bedömas huvudsakligen från andra utgångspunkter.

Utskottet hävdade att den som brister i hjälpsamhet, när en allvarlig nödsituation föreligger, torde också i regel få räkna med att drabbas av en kännbar, social reaktion, och utskottet stannade för uppfattningen att övervägande skäl talar för ståndpunkten att skäl ej förefinns för ändring av brottsbalkens bestämmelse i förevarande lagstiftningsspörsmål.

Vid motionsbehandlingen under 1971 års riksdag ansåg justitieutskottet, att det för sin del fann att det under den tid som förflutit sedan motionsspörsmålet senast prövades av riksdagen inte inträffat något som borde föranleda ett annat bedömande. Utskottet avstyrkte sålunda ett bifall till motionen och riksdagen beslöt i enlighet härmed. De invändningar som främst rests mot en lagstiftning om straffbestämmelse på detta område är väsentligt grundade på att brottsrekvisitet finge anges i allmänna ordalag och att rättssäkerheten härigenom lätt skulle bli lidande. Det är helt naturligt att brottsrekvisitet skulle anges i allmänna ordalag, men det skulle därmed inte dröja alltför länge innan en rättspraxis utbildades på hithörande område. Vad det gäller rättssäkerheten så är det större risk att den blir lidande på att det saknas en lagstiftning på hithörande område, än om en sådan lagstiftning finns.

Det bör framstå som synnerligen stötande för rättsmedvetandet att någon som helst påföljd icke föreligger för underlåtelse att bidra till att rädda annans liv, förhindra misshandel eller på annat sätt avhjälpa olycka, då det kunnat ske utan olägenhet för den försumlige. Det har förekommit att exempelvis barn eller åldringar misshandlas i en folksamling, utan att någon griper in och försöker hjälpa den misshandlade, likaså att polis misshandlas utan att åsyna vittnen vill hjälpa den nödställde, även om de har förmåga därtill. Detta är stötande för rättssäkerheten. Tyvärr är det så i många fall att känslan av moralisk plikt att bistå människor i nöd inte är allmänt förekommande. Om så vore fallet skulle en lagstiftning på hithörande område vara obehövlig. En lagstiftning angående uraktlåtenhet att bistå i nödsituation skulle verksamt bidraga till att stärka känslan för att den moraliska plikten också är grundad i den juridiska lagstiftningen.

Starka skäl talar för en lagstiftning på det här berörda området. Även om vi är medvetna om de svårigheter som föreligger i utformningen av lagstiftningen, bör dessa icke anses oövervinnerliga. En god förebild för eventuell lagstiftning finns i den norska lagens stadgande härom.

Med stöd av det anförda anhålles

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om förslag till en allmän bestämmelse, i brottsbalkens kapitel om brott mot liv och hälsa, om skyldighet att bistå annan i nödsituation i enlighet med vad i motionen anförts.

Stockholm den 26 januari 1972

BENGT BÖRJESSON (c)
i Falköping

GÖRDIS HÖRNLUND (s)

TORSTEN BENGTSON (c)
i Jönköping

JAN-IVAN NILSSON (c)
i Tvärålund

GEORG PETTERSSON (c)
i Örebro

GUNNAR HYLTANDER (fp)

MARTIN OLSSON (c)
i Sundsvall

BERT STÅLHAMMAR (fp)

OLLE WESTBERG (fp)
i Ljusdal

BLENDA LJUNGBERG (m)

KARL BENGTSSON (fp)
i Varberg

ANTON FÅGELSBO (c)

OLLE ERIKSSON (c)
i Ulfsbyn

GUNNAR RICHARDSON (fp)

GEORG ÅBERG (fp)

ARNE PERSSON (c)
i Heden

ALFRED HÅKANSSON (c)

ANDERS BJÖRCK (m)
i Nässjö

GÖSTA ANDERSSON (c)
i Nybro

ROLF SELLGREN (fp)

TORE NILSSON (m)
i Agnäs

ELVY OLSSON (c)
i Hölö

BENGT BENGTSSON (c)
i Göteborg

ERIC ENLUND (fp)

GÖSTA KARLSSON (c)
i Mariefred

EVA ÅSBRINK (s)

KARIN ANDERSSON (c)
i Stockholm

KERSTIN ANÉR (fp)

NILS-ERIC GUSTAFSSON (c)
i Byske

BERTIL JONASSON (c)

JOHN ERIKSSON (c)
i Bäckmora

MAC P. HAMRIN (fp)

MAGNUS TAUBE (fp)

FRITZ BÖRJESSON (c)
i Glömminge

CARL-W. LOTHIGIUS (m)

HARALD PETTERSSON (c)
i Kvänum